

---

Srđan  
LELAS

# OBRAZOVANJE I DRUŠTVENO VREDNOVANJE ZNANJA

Društvena procjena znanja i vrednovanje znanja u obrazovanju i društvenom razvoju su teme kojima se u posljednjih desetljeća posvećuju mnogi istraživači. Uz povećanje kognitivnih kompetencija, učenje je danas prepoznato i kao proces razvijanja vrednosti i vrednovanja. O vrednovanju znanja i vrednosti u obrazovanju i društvenom razvoju je u posljednjih desetljeća bilo mnogo istraživanja, ali i praktične primjene i politika.

Tako su učenici u svim godinama osnovne i srednje škole učili da postroje racionalne i logičke vrednosti, ali i da se suočavaju sa vrednostima i vrednovanjima u obrazovanju i društvenom razvoju. Međutim, učenici su takođe učili da razlikuju vrednosti i vrednovanja, a ne da ih mogu da primjenjuju u svakodnevnom životu. Takođe, te poštujuće vrednosti, koliko su učenici u obrazovanju i društvenom razvoju mogli da primjenjuju u svakodnevnom životu, takođe je postupno postepeno smanjivano. Upravo je potreban da se učenici u obrazovanju i društvenom razvoju mogu da primjenjuju vrednosti i vrednovanja u svakodnevnom životu, a ne samo da ih znaju. To je učenici moguće učiniti kroz primjenu vrednosti i vrednovanja u svakodnevnom životu, ali i kroz primjenu vrednosti i vrednovanja u obrazovanju i društvenom razvoju. To je učenici moguće učiniti kroz primjenu vrednosti i vrednovanja u svakodnevnom životu, ali i kroz primjenu vrednosti i vrednovanja u obrazovanju i društvenom razvoju.

OBRAZOVANJE  
I DRUŠTVENO  
AREDNOVANJE  
JAVNA

Dru  
stve  
načr  
nih  
nih  
mož  
i u c  
je p  
vjes  
mno  
tven  
tven  
nost  
zna  
difa  
miji

pre  
čun  
pre  
kov  
ziti  
dru  
je z  
ana  
dru  
vre  
nog  
dru  
gov  
trž  
i ko  
od  
a,

---

Društvena procjena znanosti nije isto što i ocjenjivanje znanstvenika od znanstvene zajednice ili prosudivanje pojedinačnih doprinosa znanosti. Pored svih scijentometrijskih i inih »metoda« vrednovanja pojedinaca i njihovih znanstvenih postignuća konačni sud o vrednovanju nečijeg doprinosa može dati samo vrijeme, tj. buduće generacije, kao što to biva i u ostalim ljudskim djelatnostima. U međuvremenu jedina je pouzdana ocjena ona koju mogu dati profesionalno savjesni i kompetentni kolege iste istraživačke mreže, na što mnogi od nas upozoravaju već godinama. No sintagma »društvena procjena znanosti« upućuje i na pitanje o širem društvenom vrednovanju znanosti, o statutu i utjecaju koji znanost ima u nekom društvu. Vrednovanje pojedinaca unutar znanstvene zajednice može, dakako, pridonijeti ugledu ili difamaciji znanstvene zajednice u cjelini, ali ne može bitno mijenjati njezinu širu društvenu percepciju i položaj.

Taj se pak status u nas procjenjivao gotovo isključivo prema postotku nacionalnog dohotka ili državnog proračuna koji se izdvaja za financiranje znanosti i u okviru toga prema individualnom životnom standardu i ostalim troškovima »po glavi« istraživača. Uglavnom se izbjegavalo ulaziti u meritum stvari, tj. u »znanstvenu zrelost« hrvatskoga društva, u to koliko je ono još uvijek glede tretmana i recepcije znanosti »predznanstveno«, kako sugeriraju neke sociološke analize. Rijetko se postavljalo pitanje koliko su u hrvatskom društvu ostvarene dvije bitne pretpostavke za primjерeno vrednovanje znanosti kao djelatnosti i znanja kao nacionalnog bogatstva. O prvoj pretpostavci, tj. o tržišnom a i širem društvenom nadmetanju u prošlom je sustavu bilo iluzorno govoriti. S jedne strane bivalo je sve jasnije da se moderna tržišna utakmica više ne temelji na prirodnim bogatstvima i količini fizičke radne snage nego na raznovrsnom znanju, od znanstveno-tehnološkog do upravljačkog i finansijskog; a, s druge, stari je sustav, ako ne uvijek deklarativno, a ono

u praksi, negirao tržište, osobito tržište radne snage. O drugoj prepostavci, tj. o obrazovanosti stanovništva, razmišljalo se, i još uvijek se razmišlja, u starim uopćenim pojmovima prosvjetiteljstva. Mi još uvijek ne govorimo o stjecanju znanja nego o prosvjeti. A prosvjetitli se stanovništvo može na razne načine: na religijski, ideološki, tehnički i na kraju možda znanstveni. Taj način razmišljanja drži da obrazovni sustav nije toliko dužan dati znanje (ono se, tobože, stječe u praksi) koliko prosvjetljenje.

Govoreći o takvom društvenom vrednovanju znanosti i znanja morali bismo, dakle, ponajprije ocijeniti kako danas stojimo s tim dvjema prepostavkama. Nakon prvih slobodnih izbora nedvojbeno smo se opredijelili za tržišno gospodarstvo, i tu je napravljen revolucionaran pomak. No nisam siguran da smo posve svjesni svih zamki koje nas, ovakve kakvi jesmo, na tom putu čekaju. Čini se da postoji jasna svijest kako je hrvatski tržišni prostor, istina, vrijedan, ali malen i kako pravi zamah tržišni mehanizmi mogu zadobiti tek našim uključivanjem u europske integracije i izlaskom na svjetsko tržište. No sa stajališta znanosti, koje je danas ujedno i egzistencijalno stajalište, moramo biti zabrinuti. Tekuća ekonomski politika vidi naše adute na svjetskom tržištu u poljoprivredi (premda je tu konkurenčija izrazito oštra), turizmu i prometnim i trgovačkim uslugama, sve djelatnostima s niskim koeficijentom znanja. Slično je i s nekim industrijama, poput tekstilne. A osvrnemo li se samo malo oko sebe, vidimo da se danas gospodarski prosperitet gradi na djelatnostima intenzivnog znanja, na onomu što se popularno zove »visokim tehnologijama« ne samo u tehničkom smislu. Dobro se zaraditi može samo na proizvodima i uslugama u koje je uloženo mnogo znanja. Dobar je primjer u nas »Pliva« ili, drugdje, visokokvalitetne medicinske, bankarske i, zašto ne spomenuti, obrazovne usluge. Ukoliko se, dakle, naša gospodarska politika ne primjeni, slabii su izgledi za znanost i obrazovanje. Ne mogu o tome duljiti jer su drugi pozvani da o tome govore.

Što se druge prepostavke tiče, u nekim izvještajima inozemnih agencija, na primjer Svjetske banke, obrazovanost stanovništva ocijenjena je kao hrvatska komparativna prednost, dakako uz ne baš nevažnu napomenu o razmjerno niskoj cijeni te obrazovane radne snage. Koliko ta procjena i dalje stoji? S tog aspekta izlaganje slično ovom održano je u okviru tribine CROSS-a pod naslovom »Da li je obrazovanost još uvijek hrvatska strateška prednost?«. Pouzdano se odgovor još ne može dati, jer se u nas još uvijek barata samo formalnim pokazateljima o tome koliko se ljudi školuju na pojedinim razinama i koliko ih završava školovanje. Znamo, nadalje, da je u posljednje vrijeme, zbog rata, zemlju napustilo

mnogo školovanih ljudi, no preciznih podataka nemamo. Nikakvih podataka nemamo o kvaliteti obrazovanja. Često baratamo činjenicom da su mnogi naši ljudi školovani u zemlji cijenjeni i prihvaćeni u inozemstvu. No to je varljiv pokazatelj. On nam govori samo o onom malom postotku najboljih, koji svoj uspjeh najčešće zahvaljuju svojem trudu, ambiciji i upornosti, a ne sustavu. Osim toga, oni najčešće više ne djeluju u zemlji. Doprinos sustava ovom podneblju vrednuje se, osim prema kvaliteti elite, i prema kvaliteti prosjeka. A tu, slatko, ne stojimo baš dobro.<sup>1</sup>

Dolazimo sada do ključnog pitanja: U kojoj mjeri obrazovni sustav osigurava kvalitetno obrazovanje i eliti i prosečnom učeniku ili studentu? Danas samo kvalitetno obrazovan, a ne tek prosvijećen, građanin može biti potpora znanosti. Ponavljam, ne postoji izravni pokazatelj o toj kvaliteti, kao što bi to bili sa svjetom usporedivi nacionalni testovi nakon osnovne škole, srednje škole i pri prijemu na visoke škole (iako znamo da oni najbolji uspješno prolaze internacionalne testove kao što su SAT, TOEFL i sl.). Iznimka su neki testovi za upis na fakultete, koji se održavaju po grupacijama i koji sadrže dragocjene podatke. Poznavajući, međutim, nedovoljno promišljene eksperimente koji su se s hrvatskim obrazovnim sustavom radili u prošlosti, i još se uviyek rade, slatko da se kvaliteta polako ali ustajno spušta i da nam na visoke škole dolaze kandidati sa sve oskudnijim znanjem, a ako je suditi po tome kako se u našem društvu obavljaju neke profesionalne dužnosti, čini se da s takvim znanjem i izlaze.

Ne samo da se o kvaliteti ne vodi sustavna briga nego da se o njoj niti ne govori, prilično je očito. Mi tek otkrivamo da u razvijenim zemljama postoje razrađeni i, naravno, primjenjeni sustavi praćenja i unapređivanja kvalitete obrazovanja na svim razinama. Mi tek postajemo svjesni da će naše integriranje u Europu ovisiti i o tome koliko ćemo biti u stanju kontrolirati kvalitetu obrazovanja i jamčiti ono što u diplomama piše; da će se naše diplome, bez organiziranog sustava brige o njihovoj kvaliteti, sve teže prihvaćati. Na staroj se »slavi« može živjeti samo kratko vrijeme, posebno ako postoji međunarodni »monitoring«.

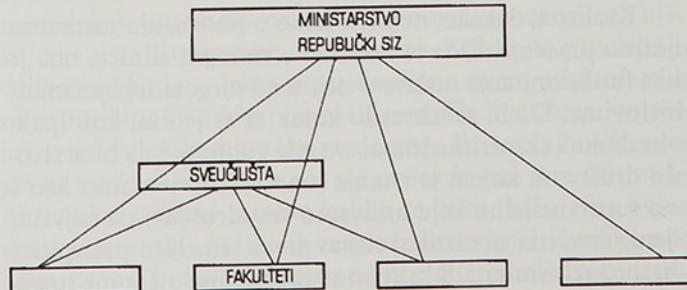
Kvaliteta, dakako, ne ovisi samo o postojanju sustava za njezino praćenje. Ona je rezultanta mnogih silnica, ona je slika funkciranja sustava u cjelini i u njegovim najmanjim dijelovima. Da bi se uhvatilo korak sa svijetom, koji ipak, zahvaljujući eksperimentima, sve više gubimo, i da bi se stvorilo društvo u kojem je znanje (ono instrumentalno kao i ono supstancialno koje nazivamo »mudrošću«) na najvišoj cijeni,<sup>2</sup> hrvatski obrazovni sustav treba temeljito preispitati i hrabro reformirati. S kakvim se zaprekama pri tome susre-

ćemo, pokazat će primjer nedavnog pokušaja da se reformira sustav visoke naobrazbe.

Upravo zbog one već spomenute slutnje o ubrzanom gubljenju koraka sa svijetom ti su pokušaji vrlo česti u usporedbi s drugim zemljama, uporni i uglavnom neuspješni. Samo je moja generacija bila svjedokom triju ozbiljnih napora akademske zajednice (onog za vrijeme rektorovanja Ivana Supeka, onog koji je vodio Fedor Valić i ovog nedavnog, koji je naizgled ozakonjen u Zakonu o visokim učilištima) te jednog nametnutog izvan te zajednice čuvenim Zakonom o udruženom radu. Gotovo je suvišno reći da je trajnije i nažalost vrlo negativne posljedice ostavio jedino ovaj potonji. Stoga je nedavni pokušaj morao krenuti od analize tih posljedica.

Zakon o udruženom radu i djelovanje Samoupravnih interesnih zajednica ostavili su nam u naslijede sustav visoke naobrazbe koji je jedinstven u svijetu i, unatoč ondašnjoj samoupravljačkoj fasadi, u osnovi totalitaran. Očisti li se riječ »totalitaran« propagandnih konotacija, ostaje joj ono činjenično značenje koje joj je dao Fukuyama: Totalitarno je ono moderno društvo u kojem nema autonomnih nevladinih institucija (za razliku od autoritarnog društva u kojem te institucije egzistiraju, ali su pod kontrolom države). U totalitarnom društvu postoje atomizirani podanici državne vlasti i država; prostor između njih, u kojem bi djelovale doista samoupravne, odnosno, preciznije, autonomne, od države i partije neovisne institucije građana, prazan je. Upravo je takvu situaciju stvorio Zakon o udruženom radu. Iz još uvijek svježeg sjećanja na praksu »samoupravnih« zajednica znamo da su one *de facto* djelovale kao paradržavne institucije, kao ustanove čvrsto priljubljene uz ministarstva i partitske komitete.<sup>3</sup> Na drugoj strani stvaranje osnovnih organizacija udruženog rada posve je atomiziralo cijelo društvo, pa i visoko obrazovanje. Tradicionalne institucije građanskog društva, kao što su sveučilišni organi ili rektorske konferencije, lišene su svih bitnih ovlasti, a druge forme akademskog organiziranja, poput agencija ili nacionalnih tijela, nisu u nas ni postojale (Sl. 1). Način financiranja prema broju nas-

SLIKA I



tavnih sati i donošenje nastavnih programa izvan akademske zajednice, tj. u SIZ-ovima, dodatno je imao pogubne posljedice na zapošljavanje mlađih ljudi u visokom obrazovanju te na fleksibilnost, raznovrsnost i kvalitetno izvođenje programa. A kad govorimo o kvaliteti, nužno je ukazati na to da je krajnje formaliziranje izbora u zvanja<sup>4</sup> dovelo do brisanja razlike između stručnog i znanstvenog rada i do klizanja kriterija izbora prema sve nižim razinama.

Usporedi li se tim zahvatima stvoreno stanje ne toliko sa stanjem u drugim zemljama (jer je uvjek moguće naći sustave slične našemu, posebno u tzv. zemljama u tranziciji) nego s trendovima u najrazvijenijim zemljama s kojima se općenito želimo mjeriti, tada se moramo ozbiljno zabrinuti. Ti se trendovi mogu ukratko ovako opisati:

(1) Smanjivanje uloge države. Čak i one razvijene zemlje u kojima je demokratska država imala značajnu ulogu u visokom obrazovanju (zemlje kontinentalne Europe) nastoje tu ulogu svesti na najmanju moguću mjeru, između ostalog dovodeći državna sveučilišta u istu poziciju u kojoj se nalaze privatna. A to znači u poziciju visoke autonomije ali i izlaganja tržištu. Dobar primjer je Nizozemska.

(2) Permanentna kontrola kvalitete radi zaštite interesa građana i budućih poslodavaca te radi održavanja kompetitivnosti u svjetskoj utakmici. Ta se kontrola povjerava nevladnim autonomnim nacionalnim tijelima ili agencijama.

(3) Poticanje raznovrsnosti među institucijama visokog obrazovanja koje će, udružene, biti u stanju ponuditi širok spektar fleksibilno komponiranih programa i tako brzo reagirati na promjene tržišta i potrebe građana. Osnovna podjela na »teaching« ili »vocational« (u nedostatku boljeg prijevoda), stručne i na »research« ili znanstvene institucije visoke naobrazbe nije, dakako, kruta, ali je zbog masovnosti visokog obrazovanja što ga iziskuje primjena visokih tehnologija i zbog usporavanja rasta broja znanstvenika i znanstvenih institucija, neizbjegljiva.

(4) Zbog fleksibilnosti preferiraju se multidisciplinarnе, kompleksne institucije, sveučilišta i politehnike; institucije sposobne da brzo okupe stručnjake i znanstvenike različitih profila na nekom istraživačkom ili obrazovnom programu.

(5) Individualizacija nastave, osobito na elitnim institucijama, sve do individualizacije programa prema potrebama pojedinačnog studenta, te otvorenost prema nestandardnim studentima i permanentnom obrazovanju radi prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Da postoji (ili da je postojala) u akademskoj zajednici zabrinutost kako naša visoka naobrazba već zaostaje za svjetskim razvojem i da je postignuta kvaliteta ugrožena, svjedoče upravo spomenuti uporni pokušaji da se sustav ili nešto u



sustavu preoblikuje, ali i posve površna usporedba. Napori poduzeti, kako sada volimo reći, u »starom sistemu« nisu uspevali zbog bjelodanog raskoraka između, s jedne strane, profesionalnih načela i potreba akademske zajednice za većom slobodom i za boljim valoriziranjem njezine uloge u društvu i, s druge strane, interesa državno-partijske nomenklature za održavanjem pune kontrole nad svim segmetnima društva i za neutraliziranjem svih kritičkih promišljanja o stanju u društvu.

Činilo se, sada već daleke, 1990. da toga raskoraka više neće biti te da vrijedi još jednom pokušati, i to pokušati ambicioznije i radikalnije, uključiti se u suvremene trendove u interesu našeg bržeg i ravnopravnijeg povratka među zemlje Zapada. Činilo se da možemo postaviti sustav tako da bude otvoren prema navedenim procesima u svijetu, a iznad svega da u novom političkom okružju možemo konačno ustanoviti na Zapadu uobičajene autonomne nevladine institucije i u ovom segmentu nacionalnoga života. Ambicije su, dakle, bile ove:

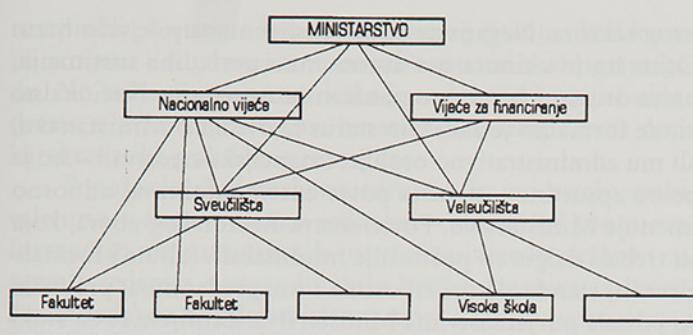
(1) Stvaranje dvaju ne nužno oštro odijeljenih tipova institucija, tj. povratak visokih škola koje bi se trebale udruživati u grupacije slične sveučilištima radi interdisciplinarnog povezivanja i fleksibilnosti programiranja nastave.

(2) Vraćanje sveučilišnim, odnosno veleučilišnim, organima njihove tradicionalne uloge ujedinjavajućeg faktora koji osigurava interdisciplinarnost i stabilnost, štiti autonomiju akademskog rada i djelovanja te kompenzira fluktuacije, kako u politici tako i na tržištu; faktora, koji jedini osigurava poziciju studenata kao *raison d'être* visokoškolskih institucija. Sveučilišna i veleučilišna tijela trebala su postati autonomne integrirajuće institucije kao što su nekoć bila i kao što su to u svim demokratskim društvima.

(3) Inauguiranje Vijeća za financiranje kao nevladinog pregovaračkog tijela, koje će zastupati akademsku zajednicu u pregovorima koji se tiču ne samo plaća i drugih individualnih potraživanja, za što postoje i sindikati, nego ukupnog financiranja kvalitetnog funkcioniranja i razvoja sustava visoke naobrazbe u mjeri u kojoj je ono stvar državnog proračuna.

(4) Osnivanje Nacionalnog vijeća koje će u prvoj fazi izvršiti inventuru i analizu stanja s gledišta kvalitetnog i djelotvornog funkcioniranja sustava, a zatim kontinuirano pratiti i stimulirati rast kvalitete i učinkovitosti. Vijeće za financiranje i Nacionalno vijeće trebala su biti dva nova autonomna nevladina tijela koja na ovom prostoru prije nisu bila poznata a nalazimo ih u razvijenim državama.

(5) Okretanje institucija visoke naobrazbe od iscrpljujuće komunikacije s državnim (odnosno prije s paradržav-



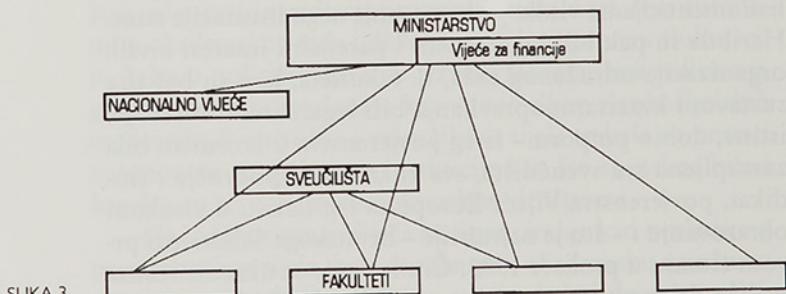
SLIKA 2

nim) organima prema individualnom studentu i njegovim potrebama, prema stvaranju što raznovrsnije i prilagodljivije ponude programa i prema ukupnoj vrsnoći, uspješnosti i racionalnosti sustava.

Ove su ambicije (Sl. 2) koncem 1992. konačno pretočene u nacrt zakona, uz neke neizbjegne kompromise, osobito glede statusa sveučilišnih organa u odnosu na fakultete. Već tada je, naime, bilo jasno da će se trebati provući kroz ušicu igle ili, drugim riječima, proći između Scile i Haribde. Scila je bila vladajuće gledište<sup>5</sup> da imati samostalnu hrvatsku državu znači imati sveprisutnu državu, državu koja će prožimati svekoliki život nacije uključivši i visoko obrazovanje, bez obzira na proklamiranu autonomiju. Tu se krio i stari komunistički stav da država zna najbolje i da će država bolje upravljati institucijama visokog obrazovanja nego institucije same. Haribda su pak bili kratkoročni i parcijalni interesi bivših organizacija udruženog rada, tj. fakulteta, koji su baš tim sustavom kvazisamoupravljanja bili legalizirani. Nacrt je, istina, dobio potporu – šireg povjerenstva u kojem su bila zastupljena sva sveučilišta, sva znanstvena područja i sindikat, povjerenstva Vijeća Europe za legislativu u visokom obrazovanju i – što je najvažnije – hrvatskoga Sabora pri prvom čitanju u proljeće 1993. Činilo se da se ukazuje realna prilika da se na tom projektu ostvari politički konsenzus i da se pride njegovoj realizaciji bez opterećenja dnevнополitičkim nadmetanjem. Pa ipak, kroz ušicu se nije moglo.

Neuspjeh se očituje, a njegovi uzroci lako iščitavaju, usporedbom nacrta s prvog čitanja i konačno prihvaćenog teksta zakona, a posebno u praksi koja je uslijedila. Navest će samo nekoliko bitnih primjera. Vijeće za financiranje, koje je u nacrtu imalo autonomnu poziciju i svrhu da artikulira i međusobno uskladi potrebe akademske zajednice te da tako pomogne resornom ministru pri njegovoј teškoj zadaci (još više otežanoj ratnim i poslijeratnim ograničenjima) da izbori primjerena sredstva u državnom proračunu, postalo je interno savjetodavno tijelo ministra. Time je ministar preuzeo potpunu osobnu odgovornost za finansijsko stanje

ovog sektora. Negativne su posljedice nastupile vrlo brzo. Osim što je ukinuta ova autonomna nevladina institucija, onim drugima bitno je ograničena autonomija. Nacionalno vijeće formalno je zadržalo status neovisan o Ministarstvu, ali mu administrativno osoblje, finansijska sredstva i – što je posve absurdno – stručna povjerenstva odobrava, odnosno imenuje Ministarstvo. Povjerenstva Rektorskog zbora, koja su trebala osigurati poštivanje minimalnih (ali ne i formaliziranih) standarda pri izborima i unapređenjima, praktički su postala povjerenstvima Ministarstva. Zahtijeva se da svaki novi nastavni program ide na odobrenje Ministarstvu, odnosno Nacionalnom vijeću, što je s jedne strane opteretilo Vijeće i odgodilo rad na njegovoj bitnoj zadaći inventure kvalitete i izradbe prijedloga za rekonstrukciju sustava, a s druge sveučilišnim organima oduzelo jednu od njihovih bitnih funkcija. Praksa financiranja i odobravanja radnih mesta pretvorila je Ministarstvo u središnjeg i glavnog »menadžera«, ne samo ukupnog sustava nego i pojedinačnih institucija. Sveučilišni organi opet su ostali posve »izvan igre«. Jednom riječju, intervencije u nacrt zakona te praksa potišteli su ambicije za promjenom i legalizirali *status quo*. Ostala je nedirnutom globalna struktura u kojoj stvarnu moć ima jedino Ministarstvo koje izravno komunicira s oko šezdesetak međusobno neovisnih fakulteta (Sl. 3).



SLIKA 3

Zašto se prilika izjalovila i program doživio neuspjeh? Je li riječ o opetovanom raskoraku između političke i akademске elite? Na ovo drugo pitanje još nije moguće definitivno odgovoriti. Naime, zbog rata i stvaranja samostalne hrvatske države mnoga područja društvenoga života ostala su na margini velike politike. Za razliku od SAD-a i UK-a ni danas, a ni u bliskoj budućnosti, u nas obrazovanje neće biti područje života koje će bitno utjecati na opredjeljenje birača. Stoga visoku politiku, a posebno političare koji nisu došli sa sveučilišnih katedri, ne možemo ni okriti, a ni amnestirati zbog neuspjeha o kojem je riječ. Da bi se ocijenilo ponašanje političke elite, valjalo bi potanko analizirati rasprave u Sabo-

ru i predlagane amandmane kod drugog čitanja i kod kasnijih izmjena i dopuna, a to nam valja ostaviti za drugu prigodu. No treba pripomenuti kako je zadržavanje velike uloge države u svim segmentima hrvatskoga javnog života opća karakteristika političkog trenutka.

Ponašanje akademске zajednice bilo je i ostalo ambivalentno u svemu osim u jednome – strahu od promjena. Interpoliranje autonomnih institucija između države i osnovnih jedinica sustava (u zbilji bivših organizacija udruženog rada) da bi bilo smisleno, mora okrnjiti prerogative i jednih i drugih. Iako fakulteti u bivšem sustavu i nisu imali velike ovlasti, a neke su im odmah bile i oduzete (kao što su samostalni pravilnici o osobnim dohodcima i sloboda u otvaranju radnih mesta u okviru zadanih sredstava), bili su pošteleni polaganja računa o kvaliteti »proizvoda« i racionalnom utrošku sredstava. Spretnim postavljanjem i dobrom vezama moglo se državi mnogo toga »prodati«, od gotovo fiktivnih programa do velikih i neracionalnih ulaganja. Postojao je tako udoban savez između nekih fakultetskih elita i državno-paradržavnih struktura, savez koji traje i danas. Takvim elitama i državnoj upravi interpolirane autonomne institucije prava su smetnja. Osobito se to odnosi na konjukturne i »državotvorne« fakultete. Stoga je od samog početka u jednom utjecajnom dijelu akademске zajednice postojao konzistentan otpor novom projektu, otpor koji se skriva u »argumenata« o autonomiji. U ime kvaziautonomije fakulteta – jer ona prema državi (s kojom je uspostavljena »tajna veza«) nije nikad postojala – ospravalo se svako akademsko integrativno ili regulativno tijelo.

Druga vrsta otpora također se opravdavala brigom o autonomiji, pri čemu se pravilno držalo da se autonomija u prvom redu odnosi na odnos države prema akademskoj zajednici, a ne o kakvom unutarnjem *laissez faire*. Kako politika nije davala jasne znakove da želi krenuti putem stvaranja i poštivanja autonomnih nevladinih institucija, u dijelu akademске zajednice sa sumnjom se gledalo na prenošenje nekih ovlasti s fakulteta na sveučilišne organe ili na nacionalna tijela. U njima se i dalje vidjela skrivena ruka države. Naravno, ukoliko ne postoji jaka građanska svijest o autonomiji pojedinca i temeljnosti njegovih prava, o dužnosti da se legalnim akcijama štiti autonomija nevladinih institucija prema permanentnoj sklonosti vlasti da širi svoj utjecaj, realni su izgledi da će država uspijeti nametnuti kontrolu tih tijela. No ako tih tijela uopće nema, ne postoji ni teorijska šansa da se utjecaj države ograniči. Stav većeg dijela akademске zajednice, pri djelovanju takvih silnica, bio je i ostao pasivan. Bez jasno izražene volje za promjenom u obje elite – političke i akademiske, ništa se ozbiljnoga nije moglo dogoditi i *status quo* je opet »pobjedio«.

Mislim da nećemo morati dugo čekati da se pokažu posljedice. Zabrinjavajući indikatori već postoje. Dovoljno je pogledati što se događa (odnosno što se ne događa) s poslijediplomskim studijima i njihovim potencijalnim korisnicima. Da je tu stanje, blago rečeno, kaotično, govori nam činjenica da najveći broj najboljih potencijalnih kandidata nastoji pronaći način nastavljanja studija u inozemstvu. Podsjecam da je riječ o mlađim ljudima u životnoj dobi kada se oni definitivno profesionalno i ljudski oblikuju, kad najčešće zasnivaju obitelj i traže prvi posao. Studiraju li u inozemstvu, velika je vjerojatnost da će to učiniti tamo, a Hrvatska će biti lišena najkreativnijeg dijela mlade generacije. Stari se trend, dakle, nastavlja. O kvaliteti prosjeka nitko i ne brine. Čini se da ćemo još dugo čekati povoljnu klimu za znanost i obrazovanost.

## BILJEŠKE

<sup>1</sup> Vidi studiju Antuna Mijatovića, *Društvena istraživanja* 16-17 (1995), str. 273-284.

<sup>2</sup> Podsjecam na Clintonov i Blairov politički program u kojima je obrazovanju dan prioritet, iako te zemlje imaju najmanje razloga da svojim obrazovnim sustavom budu nezadovoljne.

<sup>3</sup> Mogla bi se, dakako, zastupati teza da su samoupravne interesne zajednice slabašan pokušaj inauguiranja civilnog društva u sustav državnog socijalizma, pokušaj koji je unaprijed bio osuden na neuspjeh.

<sup>4</sup> U koje spada i puko brojenje radova.

<sup>5</sup> Koje, kako neka istraživanja pokazuju, ima široku potporu ne samo među »kadrovima iz starog sustava«.